CENAZE MERASİMİ

Hicretin onuncu yılıydı.[1] Allah Resûlü, Ümmü Seyf diye anılan Havle bnt. Münzir'in evine, yaklaşık on sekiz ay önce[2] süt emmesi için elleriyle teslim ettiği oğlu İbrâhim'i görmeye gelmişti. Onu ziyarete daha önce de gelmiş, bağrına basmış, öpüp koklamıştı. Fakat bu sefer kucağına aldığında, henüz süt kuzusu olan yavrusu son nefesini vermek üzereydi. Onun bu hâlini gören Hz. Peygamber'in gözlerinden yaşlar süzüldü. O sırada yanında bulunan Abdurrahman b. Avf, Resûlullah'ın ağladığını fark edince,

وَأَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ

“Sen de mi ağlıyorsun yâ Resûlallah?” diyerek şaşkınlığını dile getirdi. Resûlullah,

يَا ابْنَ عَوْفٍ إِنَّهَا رَحْمَةٌ

“Ey Avfoğlu, bu hâl, rahmet ve şefkattendir.” derken gözyaşları birbiri ardınca akmaya devam etti. Yüreğindeki acıyı sabır ve teslimiyetle yatıştıran Allah Resûlü'nün bu soruya cevap niteliğinde söylediği şu sözler aynı zamanda müminlere, böylesine acılı bir durum karşısında nasıl davranılması gerektiğini öğretiyordu:

إِنَّ الْعَيْنَ تَدْمَعُ ، وَالْقَلْبَ يَحْزَنُ ، وَلاَ نَقُولُ إِلاَّ مَا يَرْضَى رَبُّنَا ، وَإِنَّا بِفِرَاقِكَ يَا إِبْرَاهِيمُ لَمَحْزُونُونَ

“Göz yaşarır, kalp mahzun olur. Fakat biz, Rabbimizin razı olacağı sözlerden başkasını söylemeyiz. Ey İbrâhim! Biz senin ölümünden dolayı gerçekten üzgünüz.”[1]

Ebediyet arzusunda olan insan, ömrünün sonu anlamına gelen ölümden korkar, kendisinin ya da sevdiklerinin bir gün öleceği düşüncesinden olabildiğince uzaklaşmak ister. Fakat İslâm inancında ölüm, dünya hayatının sonu olmakla beraber eşsiz güzelliklerle dolu, yepyeni, ebedî bir hayatın başlangıcı demektir. İnsanın özüne döndüğü, müminin en çok sevdiği varlığa, Rabbi olan Allah'a kavuştuğu[4] bir düğün gecesidir.

Bu nedenle Müslüman, dünyayı zaten geçici bir hayat kabul eder ve ömrünü âhiret yurdunda kazananlardan olacak şekilde geçirme gayretinde olur. Yakınlarının ölümünü de kalbi hüzünle dolu olsa bile Yüce Allah'ın takdiri olarak kabul eder ve onları bu dünyadan en güzel şekilde uğurlamaya çalışır. Hz. Peygamber'in bildirdiği

[1] 1303 Buhârî, Cenâiz, 43;

üzere mümin kardeşinin cenazesine katılmak inananların birbirlerine karşı görevleri arasında yer almaktadır:

لِلْمُؤْمِنِ عَلَى الْمُؤْمِنِ سِتُّ خِصَالٍ يَعُودُهُ إِذَا مَرِضَ وَيَشْهَدُهُ إِذَا مَاتَ وَيُجِيبُهُ إِذَا دَعَاهُ
وَيُسَلِّمُ عَلَيْهِ إِذَا لَقِيَهُ وَيُشَمِّتُهُ إِذَا عَطَسَ وَيَنْصَحُ لَهُ إِذَا غَابَ أَوْ شَهِدَ

“Müminin mümin üzerinde altı hakkı vardır: Hastalandığında ziyaret eder, öldüğünde cenazesinde bulunur, çağrıldığında davetine icabet eder, karşılaştığında ona selâm verir, aksırdığında 'elhamdülillâh' derse 'yerhamükâllâh' der, varlığında ve yokluğunda onun hakkında samimi davranır.”[2]

İnsanın, hayata veda ederken sevdiklerini yalnız bırakmaması, onlara olan vefa borcunun bir gereği olduğu gibi ölünün yakınları için de bir tesellidir.

Dolayısıyla, imkânlar elveriyorsa ölmek üzere olan kimsenin yanında bulunmak, son nefesine kadar ona yârenlik etmek, huzur içinde ruhunu teslim etmesine yardımcı olmak gerekir. Bunun için ölmek üzere olan kimsenin yanında kalpleri huzura erdiren yegâne kelâm olan Kur'ân-ı Kerîm,[6] özellikle de Yâsîn sûresi[7] okunur. Allah Resûlü'nün,

لَقِّنُوا مَوْتَاكُمْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ

“Ölmek üzere olanlarınıza 'Lâilâhe illâllâh.' (Allah'tan başka ilâh yoktur.) sözünü telkin edin.”[3] buyruğu üzere, kişinin kelime-i tevhid ile ruhunu teslim etmesi sağlanır.

Son nefeslerinde dahi ashâbını yalnız bırakmamaya gayret eden Resûlullah, Uhud'da aldığı yaralar nedeniyle vefat eden Ebû Seleme'nin yanına gelmiş ve açık kalan gözlerini usulca kapatmıştı. Onun ölümünü feryat figanla karşılayan ailesine,

لاَ تَدْعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ إِلاَّ بِخَيْرٍ فَإِنَّ الْمَلاَئِكَةَ يُؤَمِّنُونَ عَلَى مَا تَقُولُونَ

“Kendinize hayırdan başka dua etmeyin. Çünkü melekler söylediklerinize 'Âmîn!' derler.” diyerek sadece hayır duada bulunmalarını tembihledikten sonra şöyle dua etmişti:

---

[2] 2737 Tirmizî, Edeb, 1;
[3] Müslim, Cenâiz, 1.

اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأَبِى سَلَمَةَ وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ فِى الْمَهْدِيِّينَ وَاخْلُفْهُ فِى عَقِبِهِ فِى الْغَابِرِينَ وَاغْفِرْ لَنَا وَلَهُ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ وَافْسَحْ لَهُ فِى قَبْرِهِ . وَنَوِّرْ لَهُ فِيهِ

"Allah'ım, Ebû Seleme'yi affet, derecesini hidayete erenler katına yükselt. Arkasında kalanları sen kollayıp gözet. Bize de ona da mağfiret buyur. Ey âlemlerin Rabbi! Kabrini genişlet ve kendisine orada nur halk eyle."[4]

Ölen kimsenin gözlerini kapatmayı ashâbına da emreden Rahmet Peygamberi,[10]

لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَطَمَ الْخُدُودَ ، وَشَقَّ الْجُيُوبَ ، وَدَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ

"(Ölenlerin ardından) avuç içi ile yanaklarını döven, yakalarını yırtan ve câhiliye âdeti olarak bağırıp feryat eden kimse bizden değildir."[5] buyurmuştur.

Öyle ki Müslüman olmak üzere biat eden kadınlardan, Allah'ın takdirine isyan niteliğindeki bu tür davranışları terk edeceklerine dair de söz vermelerini istemiştir.[12] Zira yaşamın da ölümün de Allah'tan geldiğini bilen mümin, acısı ne kadar taze ve büyük olursa olsun inancıyla bağdaşmayan, isyana varan söz ve davranışlardan kaçınır.

Hz. Peygamber'in belirttiği üzere ağlamak, insanın merhametinden kaynaklanan bir durumdur.[13]Dolayısıyla ölü için üzülmek ve ağlamak değil, bu üzüntüyü aşırı hareketlerle ifade etmek yasaklanmıştır.

Nitekim Zeyd b. Hârise, Ca'fer b. Ebû Tâlib ve Abdullah b. Revâha'nın Mute Savaşı'nda şehit edildikleri haberi ulaştığında üzüntüsü yüzünden okunan[14] Resûlullah, muhacirlerden Osman b. Maz'ûn vefat ettiğinde de onu öpüp ağlamıştır.[15]

Kendi oğlu İbrâhim'in ölümüyle bir insanın karşılaşabileceği en büyük acıyı tattığında da gözyaşlarına hâkim olamamış, fakat Allah'a dayanarak O'nun razı olmayacağı söz ve fiillerden sakınmıştır.[16]

Vefat olayının ardından, ölen kimsenin akrabaları, yakınları, komşuları ve arkadaşları durumdan haberdar edilir. Câhiliye döneminde toplumun ileri gelenlerinden birisi öldüğünde çevre kabilelere haberci gönderilip "Falanca öldü, Araplar mahvoldu!" gibi sözler söylemek, feryat ve figan ederek ağlamak suretiyle ölüm ilânı yapmak âdet

---

[4] Müslim, Cenâiz, 7.
[5] 1294 Buhârî, Cenâiz, 35.

hâline gelmişti. Allah Resûlü amacı aşan ve İslâm'ın özüyle bağdaşmayan bu tür ölüm ilânlarını yasaklamıştır.[17]

Ölüm ilânının gayesi Müslümanların cenazeye iştirak etmek suretiyle kardeşlerine son vazifelerini yapmalarına imkân tanımaktır. Resûlullah Habeş hükümdarı Necâşî'nin vefatını inananlara duyurmuş ve ashâbını onun için namaz kılmaya çağırmıştır.[18]

Dünya hayatına veda eden müminin Rabbine en güzel şekilde kavuşması, ebedî hayata maddî ve mânevî kirlerinden arınmış olarak başlaması için cenaze özenle yıkanır, güzel kokularla kokulanır ve sonra da güzelce kefenlenir. Allah Resûlü, ashâbın güzide hanımlarından Ümmü Atiyye'ye sevgili kızı Zeyneb'in cenazesini nasıl yıkayacaklarını şöyle tarif etmiştir:

اِغْسِلْنَهَا ثَلاَثًا أَوْ خَمْسًا أَوْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ إِنْ رَأَيْتُنَّ ذَلِكَ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ وَاجْعَلْنَ فِى الآخِرَةِ كَافُورًا أَوْ شَيْئًا مِنْ كَافُورٍ

"Onu su ve sidr ile üç defa yahut beş defa hatta lüzum görürseniz daha fazla yıkayın. Sonuncuda bir parça da kâfur katın."[6]

Bu tarife göre cenazenin yıkanacağı suya sidr gibi sabun görevi yapacak temizleyici maddeler ve kâfur gibi güzel kokulu malzemeler eklenebilir. Hz. Peygamber, cenazeyi yıkayan kadınlara yıkamaya sağ tarafından ve abdest azalarıyla başlamalarını öğütlemiş[20] ve kendi gömleğini vererek bunu kızına iç gömleği yapmalarını istemiştir.[21]

Bu doğrultuda bir nevi abdest aldırılan cenaze güzelce temizlenecek şekilde yıkanır. Hz. Peygamber'in tavsiyesi üzere yıkama esnasında ölünün avret yerlerine bakılmaması, bu bölgelerin uygun şekilde kapatılması gerekir.[22] Yıkamada olduğu gibi daha sonra da edebe riayet etmek ve ölünün vücudunda birtakım hoş olmayan şeylere şahit olunmuşsa bunları başkalarına ifşa etmemek gerekir. Bu konuda Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur:

مَنْ غَسَّلَ مَيِّتًا وَكَفَّنَهُ وَحَنَّطَهُ وَحَمَلَهُ وَصَلَّى عَلَيْهِ وَلَمْ يُفْشِ عَلَيْهِ مَا رَأَى خَرَجَ مِنْ خَطِيئَتِهِ مِثْلَ يَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ

[6] Müslim, Cenâiz, 36;

“Kim bir ölüyü yıkar, onu kefenler, (kefenine) güzel koku sürer, (cenazesini) taşır, cenaze namazını kılar ve ölünün üzerinde gördüğü (olumsuz şeyleri) yaymazsa anasından doğduğu gibi günahlarından arınmış olur.”[7]

Resûlullah, cenazenin yıkanması için özel bir kişi tayin etmemekle beraber bu iş için güvenilir kimselerin seçilmesini uygun görmüştür.[24] Her ne kadar Resûlullah'ın kızı Hz. Fâtıma'nın[25] ve Hz. Ebû Bekir'in vasiyetleri üzerine eşleri tarafından yıkandıkları bilinmekteyse de[26] erkek cenazelerini erkeklerin, kadın cenazelerini de kadınların yıkaması uygundur.

Yıkanıp güzel kokular sürülen ölünün saçları toparlanarak düzenli bir hâle getirildikten sonra kefenlemeye geçilir.[27] Ölüyü örten bir elbise olan kefen, insanın dünyadan doğduğu gibi ayrılacağını gösteren, üzerinde dünyaya ait hiçbir şeyi olmayan, yakasız ve dikişsiz kumaş parçasıdır.

Bu nedenle Allah Resûlü kefen için seçilecek kumaşın, saflığın ve temizliğin sembolü olan beyaz renkte olmasını tavsiye etmiş[28] ve çok pahalı olmaması gerektiğini söylemiştir.[29] Ayrıca,

إِذَا كَفَّنَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيُحَسِّنْ كَفَنَهُ

“Biriniz din kardeşini kefenlediği zaman, onu güzelce kefenlesin.”[8] buyurarak kefenleme işine özen gösterilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Dinimizde Hz. Peygamber'in üç parça bezle kefenlenmesinden hareketle[31] erkeklerin üç, kadınların ise beş parça bezle kefenlenmesi uygun görülmüştür.[32] Ancak imkânların elvermediği durumlarda kefen için tek parça kumaş dahi yeterlidir. Zira Hz. Peygamber, Uhud'da şehit olan amcası Hz. Hamza'yı tek parça, çizgili bir kumaşla kefenlemiştir.[33]

Aynı savaşta şehit düşen Mus'ab b. Umeyr için ise kefen olarak yalnızca bedenini örtmeye yeterli gelmeyen bir kaftan bulunabilmiştir. Öyle ki başı örtüldüğünde ayakları açığa çıkan, ayakları örtüldüğünde ise başı dışarıda kalan Mus'ab'ın bu hâli kendisine bildirildiğinde Hz. Peygamber, örtünün başından aşağı doğru örtülmesini, ayaklarının ise ızhır adı verilen yeşil bir otla kapatılmasını emretmiştir.[34]

İhramlıyken vefat eden kimselerin ise ihramlıyken dikkat edilmesi gereken hususlar doğrultusunda kefenlenmesini uygun gören Allah Resûlü, bu durumda kişinin giydiği

---

[7] 1462 İbn Mâce, Cenâiz, 8.
[8] Müslim, Cenâiz, 49.

iki parça elbise ile kefenlenmesini, kokulanmamasını, başının da açık bırakılmasını istemiş, onun, ihramıyla telbiye getirerek dirileceğini ifade etmiştir.[35]

Maddî ve mânevî kirlerinden arınarak tertemiz, bembeyaz bir örtüyle bezenen cenaze musallaya getirilir, artık namaz için hazırdır.

إِذَا صَلَّيْتُمْ عَلَى الْمَيِّتِ فَأَخْلِصُوا لَهُ الدُّعَاءَ

“Cenaze namazı kıldığınız zaman ölen kimseye samimiyetle dua edin.”[9] buyuran Allah Resûlü, ölen her mümin için namaz kılınmasını istemiştir.[37]

Bu namazı kılmak suretiyle Müslümanlar, günahlarının affedilmesi, hatalarının giderilmesi, varacağı yerde cehennem azabından korunmuş bir şekilde selâmetle ve ikramla karşılanması için Yüce Rabbe niyaz ederek mümin kardeşlerini son yolculuğuna uğurlarlar.[38]

Bütün bu uygulamaların aksine Allah Resûlü'nün Uhud şehitleri için,

زَمِّلُوهُمْ بِدِمَائِهِمْ فَإِنَّهُ لَيْسَ كَلْمٌ يُكْلَمُ فِى اللَّهِ إِلاَّ أَتَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ جُرْحُهُ يَدْمَى لَوْنُهُ لَوْنُ دَمٍ وَرِيحُهُ رِيحُ الْمِسْكِ

“Onları kanlarıyla defnedin. Çünkü Allah yolunda yara alan her kimse kıyamet günü yarası kanayarak (Allah'ın huzuruna) gelir, yaranın rengi kan rengi, kokusu ise misk kokusudur.”[10] buyurarak onların yıkanmadan, üzerlerine namaz kılınmadan, kanlarıyla gömülmelerini emretmesinin[40] bir çelişki gibi görülmesi doğru değildir.

Resûlullah'ın bu uygulaması[41] muhtemelen, savaş alanında şehit olan insanları kolayca yıkayıp kefenlenme imkânının ve o ortamda buna ayrılacak zamanın bulunmaması zaruretinden doğmuştur. Nitekim daha önce bahsedildiği üzere Uhud'da şehit düşen Hz. Hamza tek parçadan oluşan bir kefenle, Mus'ab b. Umeyr ise bedenini bile tamamen örtmeyen bir parça kumaşla kefenlenmiştir.

Ayrıca Resûlullah'ın Hz. Hamza için[42] daha sonraki bir zamanda ise Uhud'da şehit olan diğer sahâbîler için cenaze namazı kıldığı bildirilmiştir.[43] Dolayısıyla onun Uhud şehitleriyle ilgili talimatını genel bir hükümden ziyade imkânların elvermediği durumlarda kullanılabilecek bir ruhsat olarak anlamak daha yerinde olur.

---

[9] 3199 Ebû Dâvûd, Cenâiz, 54, 56;
[10] 3150 Nesâî, Cihâd, 27.

Namazın ardından cenaze, vakit geçirilmeden götürülüp defnedilir. Hz. Peygamber, cenazenin aşırı süratli olmamak kaydıyla[44] bir an önce defnedileceği yere ulaştırılmasını tavsiye etmiştir.[45]Sahâbeden Abdullah b. Mes'ûd da cenazenin bulunduğu tabutu dört bir yanından taşımanın sünnetten olduğunu haber vermiştir.[46] Cenazeyi bizzat taşımayanlar da kabre götürülünceye kadar yaya olarak ya da bir vasıtayla ona eşlik ederler.

Ancak Resûlullah'ın, cenazenin ardından yaya olarak gitmeyi daha uygun bulduğu anlaşılmaktadır.[47] Nitekim bir defasında cenazeyi takip ederken kendisine sunulan bineğe binmemiş, defin işlemlerinin bitmesinin ardından ise getirilen hayvana binmiştir. Bu şekilde hareket etmesinin sebebi sorulduğunda,

إِنَّ الْمَلاَئِكَةَ كَانَتْ تَمْشِي فَلَمْ أَكُنْ لِأَرْكَبَ وَهُمْ يَمْشُونَ فَلَمَّا ذَهَبُوا رَكِبْتُ

“Melekler (cenaze ile) yürüyordu. Onlar yürürken ben hayvana binemezdim. Ne zaman ki melekler orayı terk etti, ben de (hayvana) bindim.”[11] buyurmuştur.

Bu nedenle kabrin uzaklığı, hastalık gibi bir zaruret olmadıkça kabre götürülürken cenazenin yaya olarak takip edilmesi tercih edilir. Aksi takdirde ise binek üzerinde gidenlerin yayalara zarar vermeyecek şekilde yol alması gerekir. Zira Allah Resûlü bu kimselerin cenazenin arkasından gitmelerini münasip görmüştür.[49]

Ölen kimse, sevdiklerinin omuzlarında, sevgi ve saygı hisleriyle kabrine taşınır. İnancı her ne olursa olsun, Yüce Allah tarafından yaratılmış bir insanın ölüsüne de dirisine de saygı duyan Allah Resûlü'nün, bir cenaze gördüğünde onun için ayağa kalktığı ve cenaze gözle görülemeyecek bir noktaya varıncaya kadar oturmadığı bildirilmiştir.[50]

Hatta bir gün yanından geçen bir cenaze için ayağa kalkmış, bunun bir Yahudi cenazesi olduğu söylenince, “أَلَيْسَتْ نَفْسًا” *“O da bir can değil mi?”*[12] karşılığını vermiştir.

إِذَا رَأَيْتُمُ الْجَنَازَةَ فَقُومُوا لَهَا حَتَّى تُخَلِّفَكُمْ أَوْ تُوضَعَ

“Cenazeyi gördüğünüzde sizi geçinceye veya yere konuncaya kadar onun için ayağa kalkın.”[13] buyurmuş ve iştirak edenlerin, cenaze omuzlardan indirilmeden oturmamalarını emretmiştir.

---

[11] 3177 Ebû Dâvûd, Cenâiz, 43, 44.
[12] 2225 Müslim, Cenâiz, 81.

Ayrıca cenazenin peşinden gidenlerin bağırıp çağırmadan, sükûnet üzere olmalarını ve vakarla hareket etmelerini istemiş; onları cenaze takibinde ateş ya da meşale yakmak, hüzün ifadesi olan birtakım özel kıyafetler giymek gibi câhiliye âdetlerinden de menetmiştir.[54] Nitekim mümine yaraşan, cenazeyi taşıma ve takip esnasında mümkün olduğunca sessiz bir şekilde ve edep üzere hareket etmektir.

Omuzlar üzerinde son yolculuğuna uğurlanan mümin, yeni bir hayata başlamadan önce kalacağı mekâna, kabre getirilir. Dünya hayatında Ehl-i kitaba benzememe hususunda hassasiyet gösteren Allah Resûlü, iman eden kimselerin kabirlerinin de farklı olması gerektiğini ifade etmiş, Yahudi ve Hıristiyanların kazdığı çukur (şak) şeklindeki kabrin[55] aksine Müslümanların kabirlerinin kıble tarafına doğru meyilli (lahit) olmasını öngörmüştür.[56] Cenazeyi kabre koyacak kişinin salih bir kimse olmasına önem vermiş[57] ve

إِذَا وَضَعْتُمْ مَوْتَاكُمْ فِي الْقُبُورِ فَقُولُوا بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ

“Ölülerinizi kabre koyarken, 'Bismillâhi ve alâ sünneti Resûlillâh.' deyin.”[14] buyurmuştur. Kendisi de bir cenazeyi defnederken bu sözleri söylemiş,[59] cenazeyi kıble tarafından alarak kabre yerleştirmiş ve ölen kimse için Allah'tan rahmet dilemiştir.[60]

Defin esnasında hassas davranmak, ölünün bedenine zarar vermekten kaçınmak oldukça önemlidir. Zira Hz. Peygamber ölüye zarar vermenin diriye zarar vermek gibi olduğunu söylemiştir.[61] Bir kabre sadece bir kişinin cenazesini defnetmek esastır. Ancak Allah Resûlü Uhud şehitlerinden iki veya üç kişinin aynı kabre gömülmesini, bunlardan Kur'ân-ı Kerîm'i en iyi bilene öncelik verilmesini istemiştir.[62]

Bu doğrultuda savaş ya da doğal afet gibi toplu ölümlerin yaşandığı zamanlarda, ölülerin çok olması, bozulma ihtimalinin bulunması gibi nedenlerden dolayı bir kabre birden fazla kişinin defnedilmesi, ayrıca artık eskidiğine kanaat getirilen mezarların üzerine de tekrar defin yapılması mümkündür.

Defin için tayin edilmiş belirli bir vakit olmamakla birlikte Hz. Peygamber ashâbını, kerahet vakitleri yani güneş doğarken, güneş tam tepede iken ve güneş batarken cenaze defnetmekten menetmiştir.[63] Cenazenin gündüz defnedilmesinin daha uygun olduğunu, ancak zarurî durumlarda gece de defnedilebileceğini söylemiştir.[64]

[13] Müslim, Cenâiz, 73.
[14] 6111 İbn Hanbel, II, 128.

Kendisinin de sahâbeden birisinin cenazesini gece vakti, bir kandil ışığı yardımıyla defnettiği bilinmektedir.[65]

Tekfin ve defin işlemlerinin borçlanmadan yapılması esas olmakla beraber Hz. Peygamber, bir ölüyü kefenlemek ve defnetmek için borçlanmak durumunda kalan kişinin, bu borcu ödeyemediği takdirde kıyamette sorumlu tutulmayacağını bildirmiştir.[66]

Allah Resûlü'nün ifadesiyle,

مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى

"Müminler, birbirlerini sevmede, birbirlerine merhamet ve şefkat göstermede, tıpkı bir organı rahatsızlandığında diğer organları da uykusuzluk ve yüksek ateşle bu acıyı paylaşan bir bedene benzerler."[15]

Bir yakınını kaybetmenin verdiği acıyla yürekleri parçalanan cenaze sahiplerinin yardımına koşmak, maddî ve mânevî anlamda kendilerine destek olmak Müslümanlığın gereklerindendir.[68] Nitekim Mute Harbi'nde Ca'fer b. Ebû Tâlib'in şehit olduğu haberi gelince,

اِصْنَعُوا لأَهْلِ جَعْفَرٍ طَعَامًا فَإِنَّهُ قَدْ جَاءَهُمْ مَا يَشْغَلُهُمْ

"Ca'fer ailesi için yemek hazırlayın, çünkü başlarına kendilerini meşgul edecek bir hâl geldi."[16] buyuran Resûlullah, cenazeye katılan diğer insanların onlar için yemek yapıp getirmelerini emretmiştir.

Câbir b. Abdullah'ın, Uhud Savaşı'nda şehit olan babası için halasıyla birlikte ağladığını gördüğünde ise,

تَبْكِينَ أَوْ لاَ تَبْكِينَ ، مَا زَالَتِ الْمَلاَئِكَةُ تُظِلُّهُ بِأَجْنِحَتِهَا حَتَّى رَفَعْتُمُوهُ

"Ağlasanız da ağlamasanız da siz şehidi yerinden kaldırıncaya kadar melekler kanatlarıyla onu gölgelendirmeye devam ettiler."[17] sözleriyle onları teselli etmiş, başına böyle bir felâket gelen kimseye sabır tavsiye edip taziyede bulunanları Allah Teâlâ'nın âhirette mükâfatlandıracağını haber vermiştir.[71]

---

[15] Müslim, Birr, 66.
[16] 998 Tirmizî, Cenâiz, 21.
[17] 1244 Buhârî, Cenâiz, 3.

مَنْ أَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ خَيْرًا وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ وَمَنْ أَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ شَرًّا وَجَبَتْ لَهُ النَّارُ أَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللَّهِ فِى الْأَرْضِ

"Siz kimi hayırla anarsanız ona cennet, kimi de kötülükle anarsanız ona da cehennem vacip olur. Zira sizler yeryüzünde Allah'ın şahitlerisiniz."[18] buyurarak ölü hakkında yapılan şahitliğin önemine işaret eden Allah Resûlü,

أُذْكُرُوا مَحَاسِنَ مَوْتَاكُمْ وَكُفُّوا عَنْ مَسَاوِيهِمْ

"Ölülerinizin iyiliklerini anın, onların kötülüklerini zikretmekten kaçının."[19] sözleriyle ölen kimselerin daima hayırla anılmalarını istemiştir. Ayrıca hayattayken yaptıkları hatalar nedeniyle ölüler hakkında hoş olmayan ifadeler kullanılmasını yasaklayarak[74] bu tür sözlerin cenaze sahiplerini inciteceğini hatırlatmıştır.[75]

Müminlerin dünya hayatına veda eden kardeşlerini her zaman hatırlaması, hayırla anması, ona olan hürmetin, vefakârlığın ve samimiyetin bir göstergesidir. Ancak dinimizde ölüler için karalar bağlayıp yas tutmak, hayata küsüp dünyevî zevklerden uzaklaşmak uygun görülmemiştir.

Nitekim câhiliye döneminde kocası ölen kadın küçük bir eve girer, en kötü elbisesini giyer, bu şekilde bir yıl boyunca yas tutardı.[76] Hz. Peygamber bu tür âdetleri kaldırarak,

لاَ يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ تُحِدَّ عَلَى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلاَثٍ

"Allah'a ve âhiret gününe iman eden bir kadının ölü için üç geceden fazla yas tutması helâl olmaz."[20] buyurmuş, ancak kadının iddet beklediği süre zarfında, kaybettiği eşi için matemini sürdürmesinde bir sakınca görmemiştir.[77]

Peygamber Efendimiz, yakınlarını kaybeden kimselerin ölenlerin borçlarını ödemelerini ve sevabını kendilerine bağışlamak üzere onlar adına hayır yapmalarını güzel görmüştür. Örneğin, kendisine gelerek vefat eden annesi için sadaka vermesinin annesine bir faydası olup olmadığını soran Sa'd b. Ubâde'ye *"Evet."*demiş,[78] "Hangi

[18] Müslim Cenâiz, 60.
[19] 4900 Ebû Dâvûd, Edeb, 42;
[20] 1280 Buhârî, Cenâiz, 30.

sadaka daha değerlidir?" sorusu üzerine ise, *"(Susuz kalmışlara) su vermek."* cevabını vermiştir.[79]

Hz. Âişe'nin de uykusunda vefat eden kardeşi Abdurrahman için birçok köle azat ettiği bilinmektedir.[80] Sevabının ölen kimselere ulaşacağı ümidiyle onlar için hayır hasenatta bulunmak, kültürümüzde canlılığını koruyan güzel bir gelenek olarak devam etmektedir. Bu amaçla yaptırılan çeşmeler, insan olsun hayvan olsun tüm canlılara fayda sağlarken okul, hastane, vakıf gibi kurumlar da topluma önemli ölçüde hizmet sunmaktadır.

İslâm dini, dünya hayatında kardeşçe yaşamaları arzulanan müminlerin, hayata veda ederken de birlikte olmalarına önem vermiştir. Allah Resûlü, inananların hayattayken birbirleriyle olan ilişkilerinde gösterdikleri duyarlılığın ölüm anında hatta öldükten sonra da devam ettirilmesinin gerekliliğine vurgu yapmıştır.

Onun cenazeyle ilgili emir, tavsiye ve yasaklarından anlaşıldığı üzere müminin, hayattayken olduğu gibi ölümü anında, hatta öldükten sonra da mümin kardeşini yalnız bırakmaması, sağken kendisine gösterdiği saygıyı öldükten sonra da sürdürmesi gerekir. Dünya misafirhanesinden ayrılan kardeşini, sefere çıkan bir yolcuyu uğurlar gibi en güzel şekilde uğurlamaya gayret etmeli, ona karşı son görevini lâyıkıyla yerine getirmelidir. Ölmeden önce onun hakkında gıybet etmekten çekindiği gibi öldükten sonra da onun hakkında kötü söz söylemekten uzak durmalıdır. Hayattayken nasıl kendisi için istediğini onun için de istiyorsa âhirete göçtüğünde de ona hayırlar vermesi için Rabbine dua etmelidir. İslâm'ın ruhuna uymayan, özellikle de isyana varan söz, fiil ve davranışlardan kaçınmalıdır.

Zira Allah'a inanan bir mümin iyiliğin de kötülüğün de Allah'tan geldiğini, hayatın geçici bir imtihan yeri olduğunu bilir. Başına bir felâket geldiğinde Rahmân olan Rabbine sığınır ve bir sevdiğini kaybettiğinde, Resûlullah'ın yaptığı gibi[81] Yüce Allah'ı hoşnut eden[82] şu ilâhî kelâmla teselli bulur:

اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّٓا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ

"Şüphesiz biz Allah'a aidiz ve muhakkak ki O'na döneceğiz."[21]

[21] Bakara, 2/156.